

AF
THOMAS RUNE
KNUDSEN OG
KARIN JOHANNESSEN

Et himmerlandsk særkende

Gravhøje med gravkamre bygget af træ

I 2019 har arkæologer fra Nordjyllands Historiske Museum udgravet flere gravkamre i gravhøje fra den såkaldte enkeltgravskultur (2800-2350 f.Kr.). Det er betegnelsen for en periode i midten af bondestenalderen (3950-1700 f.Kr.), og den afløser den første del af bondestenalderen, som kaldes tragt bægerkulturen (3950-2800 f.Kr.).

Enkeltgravskulturen er kendetegnet ved, at gravskikken tager et drastisk skifte væk fra de store stenbyggede fællesgrave, som dysser og jættestuer, og at individet nu kommer i fokus på en helt ny måde i forhold til tidligere. Gravene består nu af lave gravhøje, der kan ses som forløbere til bronzealderens store monumentale gravhøje. Gravskikken med de lave gravhøje i denne periode er særligt udbredt i Jylland, mens man på øerne i højere grad fortsætter med at genanvende storstensgravene.

Der er tale om en af de dårligst belyste perioder i oldtidshistorien. Det skyldes i høj grad, at arkæologer indtil videre har et begrænset kendskab til bopladserne. Det er derfor gravskikken, som hovedsageligt har forklaret og båret fortællingen om samfundsudviklingen i denne periode.

Forvandlingen af det gamle bondesamfund til et samfund, som satte fokus på individet, er en udvikling, der ses i store dele af hele det nordeuropæiske lavlandsområde. Mandens vigtigste gravgave, stridsøksen, dukker også for alvor op i denne periode, og det har givet anledning til megen spekulation og fortsat un-

dersøgelse af, hvad der kan ligge til grund for de store samfundsforandringer.

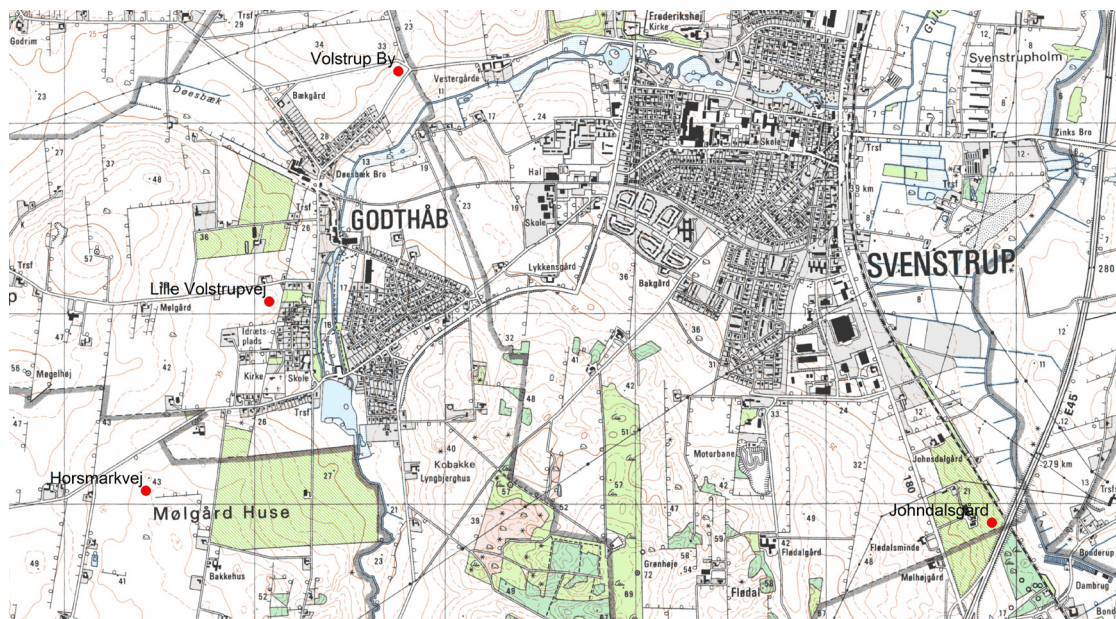
En himmerlandsk variant

Gravskikken med at bygge runde gravhøje var udbredt i hele Jylland, og de typiske grave under enkeltgravskulturens høje var sten- eller plankebyggede. I Himmerland opstod en særlig variant af gravskikken, hvor man begravede de døde i stenkister og ikke mindst i træbyggede gravkamre.

De nordjyske træbyggede gravkamre findes i et utal af varianter, men et udbredt fællestræk er, at de var omgivet af væggrofter med eventuelt et forrum og en gang og/eller åbning. Gravkamrene kunne have forskellige udformninger, hvoraf nogle var ovale eller pæreformede, mens andre var rektangulære. Træbyggede gravkamre kendes fortrinsvis fra Himmerland og dateres hovedsageligt til enkeltgravskultur.

Til trods for, at individet tilsyneladende fik øget betydning i perioden, så var det anderledes i Himmerland. Mange af de træbyggede gravkamre kunne nemlig rumme mere end et enkelt individ, og de kunne derfor være tiltænkt gentagne begravelser. Vi ser hermed en gravskik, der fastholdt den fællesskabstanke, som tragtbægerkulturens store fællesprojekter, dysserne og jættestuerne, må have været udtryk for.

De træbyggede gravkamre fra enkeltgravskulturen ved Svenstrup og Godthåb.

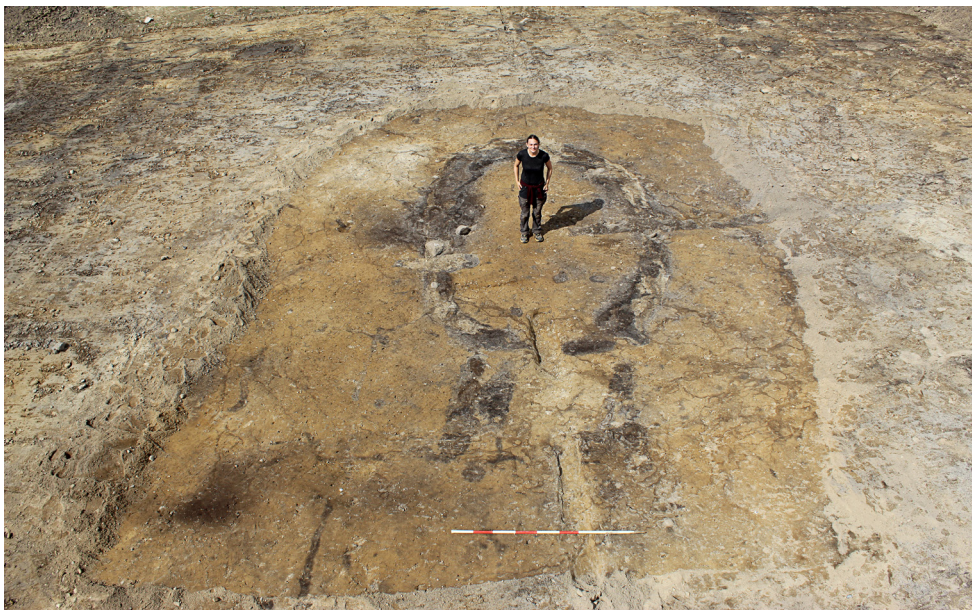

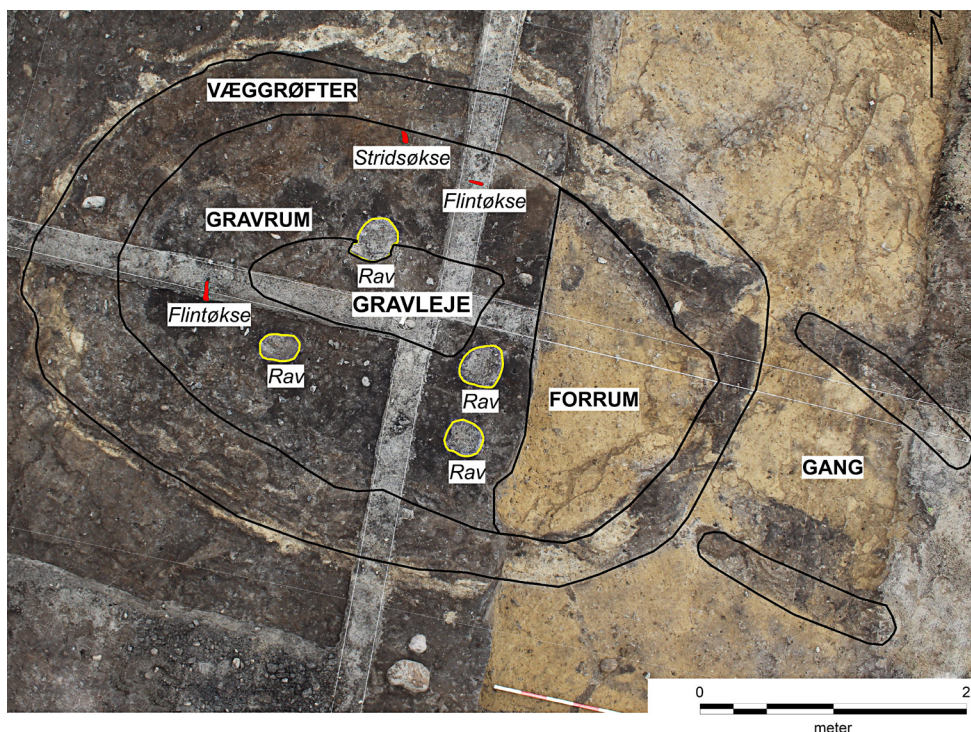
Nye opdagelser vest for Godthåb

Arkæologer ved Nordjyllands Historiske Museum har ved flere lejligheder haft mulighed for at udgrave træbyggede gravkamre fra enkeltgravskulturen ved Svenstrup og Godthåb syd for Aalborg. En af de seneste udgravninger var i sommeren 2019, hvor der ved Lille Volstrupvej umiddelbart vest for Godthåb blev udgravet en overpløjet – men stadig velbevaret – gravhøj med træbygget kammer. Udgravningen var foranlediget af, at Aalborg Kommune ønskede at byggemodne det areal, hvor den overpløjede gravhøj lå. En arkæologisk udgravning var derfor nødvendig, hvis gravkammeret skulle registreres, før gravemaskinerne kom til.

Den arkæologiske udgravning afslørede et næsten intakt gravkammer, hvor det nærmest kun var selve højfylden, som var blevet pløjet bort, mens selve gravkammerets gulv var uberørt. Selvom gravhøjen var overpløjet, kunne dens oprindelige diameter fastslås til ca. 12 meter. Gravkammeret var traditionen tro omsluttet af en væggrøft med forrum samt en gang, som var orienteret mod øst. Selve gravkammeret havde en oval grundplan, hvor de indvendige mål var på 4,4 x 2,8 meter, mens de udvendige mål var på 5 x 3,5 meter. De mennesker, som i sin tid byggede højen, har funderet gravkammerets vægge i en dyb grøft omkring selve kammeret, og udlagt den opgravede jord som en vold deromkring.

Gravkammeret fra Lille Volstrupvej i undergrundsniveau. Bemærk den ovale form. I midten af kammeret ses arkæolog Nikoline Larsen.

Gravgavernes placering i gravkammeret fra Lille Volstrupvej. Den østlige del er blotlagt til undergrunds-niveau.

I den centrale del af gravkammeret fandt vi et to meter langt og 0,8 meter bredt gravleje, hvor den afdøde er stedt til hvile. Graven indeholdt ingen skeletdele, men blandt gravgaverne var en stridsøkse af bjergart, hvilket indikerer, at den gravlagte var en mand. Hertil blev også fundet to slebne flintøkser, som også normalt forbindes med mandsgrave. Gravkammeret indeholdt dog også en større mængde ravperler, som ellers ofte forbindes med kvindegrave. Det er derfor ikke utænkeligt, at en eller flere kvinder ligeledes er blevet begravet i kammeret. Faktisk var der hele fire steder med ansamlinger af ravperler, så måske er kammeret blevet genanvendt adskillige gange.

Ravperlerne lå nær midten af kammeret, mens flintøkserne blev fundet tæt på kammerets vægge. Alle gravgaverne lå, som de blev efterladt ved afdøde, men der har måske været en grad af oprydning eller omplacering af gamle gravgaver i forbindelse med eventuelle nye begravelser i gravkammeret. Dette fænomen er fraværende i enkeltgravskulturens kerneområde i Midt- og Vestjylland, men kendes fra de tidligere dysser og jættestuer, men hvor man tildækkede gravene, og i stedet anlagde nye begravelser højere oppe i gravhøjen.

Stridsøkse fundet i gravkammeret fra Lille Volstrupvej.

Flintøkse, som den blev fundet inde i gravkammeret fra Lille Volstrupvej.

Træbygget gravkammer ved Johndalsgård

Mindre end fem kilometer øst for udgravningen ved Lille Volstrupvej, blev der i januar 2019 udgravet et andet gravkammer fra enkeltgravskulturen. Det er fundet lige syd for Svenstrup ved Johndalsgård. I modsætning til udgravningen ved Lille Volstrupvej, var der ingen spor efter en gravhøj hverken i landskabet eller på gamle kort. Men da muldlaget blev fjernet, fremkom der i undergrunden et grøftanlæg, som uden tvivl var den omsluttende grøft fra et træbygget kammer fra en gravhøj fra enkeltgravstid.

Gravkammeret fra Johndalsgård var orienteret nordvest/syd-øst, og ligesom det var tilfældet ved gravkammeret ved Lille Volstrupvej, var der også her en åbning og eventuelt et lille forrum i den østlige ende. Gravens udvendige mål var 4,7 x 3,6 meter bredt, og det havde indvendige mål på henholdsvis 3,1 meter og 2,3 meter.

I modsætning til gravkammeret ved Lille Volstrupvej var gravkammeret ikke nær så velbevaret. Intet gulvlag var bevaret, og grøfterne var kun 0,3 meter dybe. Dette står i skarp kontrast til grøfterne om gravkammeret ved Lille Volstrupvej, som var

op til 0,8 meter dybe. Fortsat dyrkning ville om få årtier have fjernet de sidste levn af det over 4000 år gamle gravkammer ved Johndalsgård.

Udgravninger i 90'erne

Foruden de to udgravninger i 2019, så er der også tidligere blevet undersøgt træbyggede gravkamre fra enkeltgravskulturen i og omkring Svenstrup. Lige nord for Godthåb blev der i midten af 1990'erne fundet et træbygget gravkammer med gravgaver bestående af ravperler, stridsøkser samt flintpile og -økser.

Yderligere tre træbyggede kammergrave blev i slutningen af 1990'erne fundet under to næsten udpløjede gravhøje lige sydvest for Godthåb ved Horsmarkvej. Disse grave havde ikke indgange, men var lukkede. Gravkamrene havde bevarede gulvlag og væggrøfter, der var op til en meter dybe. I det ene kammer fandt man også gravgaver bestående af en stridsøkse, flintpile samt ravskiver og -perler. Gravgaverne var ildpåvirkede, og forekomsten af forkullede planker i en af de andre kammergrave fortæller os, at de blev afbrændt inden selve gravhøjene blev anlagt.

Træbyggede gravkamre i Himmerland

Gravkammeret fra Johndalsgård. Bemærk den rektangulære form.

En række ligheder ved de træbyggede gravkamre er, at en del af gravene har indgange, og at de muligvis er blevet genbrugt

til flere begravelser. Flere af gravene er rektangulære, og der er fundet gravgaver i tre af gravene, der havde bevarede gulvlag.

Der er samtidig også forskelle. For eksempel var gravkammeret ved Lille Volstrupvej (udgravet sommeren 2019) ovalt snarere end rektangulært, mens kamrene ved Horsmarkvej (udgravet i slutningen af 90'erne) manglede gange og åbninger. Sidstnævnte kamre var også blevet afbrændt, inden de blev tildækket med højfyld. Variationerne ved de træbyggede gravkamre i og omkring Svenstrup viser i lille skala den variation, som vi ser ved de træbyggede gravkamre i hele Himmerland.

De træbyggede gravkamre afspejler delvist en fortsættelse af den gamle dysse- og jættestuetradition, hvor fællesgrave blev anvendt gentagne gange gennem århundreder. Med enkeltgravskulturen stopper denne tradition i det meste af Jylland, og man begraver i stedet individet for sig selv i en lukket grav. I Himmerland fører man i de træbyggede gravkamre derimod den gamle tradition videre ved ofte at benytte samme grav flere gange.

Gravkamrene bygget af træ repræsenterer dog også noget nyt, da man ikke tidligere byggede gravkamre i træ og til enkelte individer. Samtidig bliver de træbyggede gravkamre også anlagt på nye lokaliteter og ikke oven på allerede eksisterende grave, som i enkeltgravskulturen ellers var forholdsvis almindeligt andre steder.

De træbyggede gravkamre er således en ny gravform, der samtidig respekterer nogle af de gamle traditioner. Det er usikkert, hvordan denne nye gravform er opstået, men den skal højst sandsynligt sættes i forbindelse med fremkomsten af enkeltgravskulturen på hele den jyske halvø. Traditionen med at anlægge træbyggede gravkamre har imidlertid ikke været et generelt kulturelt træk for enkeltgravskulturen, men snarere et himmerlandsk særtræk, som er blevet fortolket med variation af landsdelens beboere.